

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Родіонової Таїси Василівни
«Місце вчинення злочину за кримінальним правом України»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблематика місця вчинення злочину в теорії кримінального права традиційно вивчається в двох аспектах – з погляду дії закону про кримінальну відповідальність у просторі та як ознака об'єктивної сторони складу злочину. При цьому якщо неупереджено оцінити стан вітчизняної юридичної літератури, то можна констатувати, що з моменту здобуття Україною незалежності і до часу написання Т.В. Родіоною своєї дисертації питання кримінально-правової характеристики місця вчинення злочину розглядались лише в навчальній літературі й окремих наукових публікаціях, а так само монографічних (у т. ч. дисертаційних) працях, присвячених складам конкретних злочинів. Послідовно обстоювана здобувачем теза про малодослідженість проблематики місця вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України підтверджується висловлюванням М.В. Галабали як автора відповідного наукознавчого дослідження: «Стосовно наукових розробок таких ознак складу злочину, як спосіб, засоби, знаряддя, обстановка, час, місце вчинення злочину, то дискусії щодо них відбуваються переважно в розрізі аналізу їх конкретних різновидів та конкретних статей Особливої частини КК...»¹. Написання і захист К.В. Юртаєвою кандидатської дисертації на тему «Місце

¹ Галабала М.В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. С. 86.

Захист кандидатської дисертації Т.В. Дубно «Спосіб вчинення злочину за кримінальним правом України» (Львів, 2016 р.) природно не змінив на краще ситуацію з вивченням кримінально-правових аспектів місця вчинення злочину.

скоєння злочинів міжнародного характеру» (Х., 2010), як висвітлення у монографії З.А. Загинеї на рівні окремого параграфу питань, пов'язаних із локальністю тексту кримінального закону України², не здатне поколивати безспірне положення про фрагментарність і загалом незадовільний стан сучасних наукових розвідок, присвячених місцю вчинення злочину за кримінальним правом України. Формальним показником зазначеного стану є відсутність захищених наукових кваліфікаційних робіт, порівнюваних із дисертацією Т.В. Родіонової за колом висвітлюваних у ній питань.

При цьому вчені продовжують дискутувати про місце вчинення дистанційних, продовжуваних і тривалих злочинів, коло останніх, співвідношення досліджуваної ознаки складу злочину з предметом злочину та обстановкою вчинення злочину, іншими просторовими характеристиками, притаманними кримінальному закону, самостійність місця вчинення злочину серед інших ознак об'єктивної сторони складу злочину, формулюють різні дефініції відповідного поняття тощо. Недостатня визначеність загального поняття місця вчинення злочину в кримінально-правовому розумінні тягне за собою прогалини (або недостатню увагу) при з'ясуванні цієї ознаки під час розкриття кримінально-правової характеристики певних злочинів; не рідкістю є випадки, коли один і той саме феномен об'єктивного світу різними дослідниками відноситься до різних елементів складу злочину (показовою у зв'язку з цим є дискусія стосовно визнання житла чи іншого володіння місцем або предметом злочину, передбаченого ст. 162 КК України), і такий стан речей нашу юридичну літературу явно не прикрашає.

Однак доречність і своєчасність наскрізного та комплексного дослідження суті, особливостей та кримінально-правового значення місця вчинення злочину пояснюються не лише показаною необхідністю систематизувати, узагальнити і критично оцінити накопичені теоретичні знання, а й потребою вирішити зловоденні питання, пов'язані з тлумаченням, застосуванням і вдосконаленням кримінального закону. Складно не погодитись з думкою Н.Ф. Кузнецової про те,

² Загинеї З.А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. К., 2015. С. 250–261.

що кримінальне право як наука заради науки без її виходу на законодавчу і правозастосовну практику має низький коефіцієнт корисної дії.

Зміст місця вчинення злочину як однієї з його просторових характеристик у багатьох випадках має вирішальний вплив на кримінально-правову кваліфікацію, зокрема, в контексті розмежування суміжних складів злочинів. Вказівка законодавця на певне місце вчинення злочину означає, що у випадку вчинення діяння в іншому місці буде відсутнім склад відповідного злочину або буде наявним склад іншого злочину. Просторові характеристики злочину конче важливі і з погляду з'ясування меж чинності Кримінального кодексу України.

Проблематика місця вчинення злочину важлива для практики застосування не лише КК, а й КПК України. Так, місце вчинення злочину впливає на те, який орган досудового розслідування здійснюватиме відповідне кримінальне провадження.

Як відомо, при формулюванні кримінально-правових заборон законодавець віддає перевагу об'єктивній стороні як носію наочної і більш-менш однозначно фіксованої інформації про злочин, у зв'язку з чим необхідно, щоб і така ознака об'єктивної сторони складу злочину, як місце його вчинення, була точно і несуперечливо зафіксована в тексті тієї чи іншої статті КК. У зв'язку з необхідністю забезпечення гармонійної єдності змісту закону та його форми увага у кримінально-правовій науці останнім часом все більше привертається до проблематики законодавчої техніки. Адже від того, наскільки вдало викладена кримінально-правова норма, наскільки чітко та ясно законодавець об'єктивував свою волю, значною мірою залежить застосування цієї норми на практиці.

Достовірність та обґрунтованість переважної більшості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням методів пізнання, вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження (с. 21–22), продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені перед собою завдання (с. 21).

При написанні роботи здобувач опрацювала великий (всього 253 джерела) масив юридичної літератури, причому не лише з кримінального права, а й з кримінального процесу, криміналістики, кримінально-виконавчого права, загальної теорії права.

У своїх міркуваннях дисертант постійно спирається на надбання кримінально-правової доктрини – як вітчизняної (сучасної, радянської і дореволюційної), так і зарубіжної, творчо їх розвиваючи.

Широко (але не на шкоду кримінально-правовій матерії) використані здобутки таких сфер знань людини, як філософія, логіка, соціологія, філологія, і це варто визнати однією з позитивних особливостей джерельної бази рецензованої праці.

Дисертантом опрацьовані правові позиції Верховного Суду України з різних категорій кримінальних справ і положення регулятивного законодавства, до яких відсилають бланкетні диспозиції заборонних кримінально-правових норм, використані результати власного узагальнення практики застосування ст. 316 КК України (с. 241), проаналізовані норми кримінальних законів багатьох зарубіжних країн. Доречними є посилання на матеріали судової практики, яким дається виважена наукова оцінка.

Ознайомлення з дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що Т.В. Родіонова є сумлінним науковцем, яка вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання.

Не можна не відзначити по-справжньому науковий стиль, в якому написано роботу Т.В. Родіонової. Текст дисертації гарно структурований. Ретельно продумана послідовність викладення вельми непростого матеріалу сприяє його опрацюванню і засвоєнню. Дисертація справляє позитивне враження й через те, що здобувач не оминає питання, які є спірними в доктрині, чітко висловлює і докладно аргументує авторську позицію, доводячи розгляд дискусійних питань до логічного завершення.

Визначаючи **наукову новизну** праці Т.В. Родіонової, слід погодитись із здобувачем у тому, що її «дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального права комплексним і системним монографічним дослідженням концептуальних проблем місця вчинення злочину (загальнотеоретичний рівень пізнання)» (с. 23). Наскрізний, розгорнутий і поглиблений аналіз зазначеної проблематики, здійснений у дисертації, дозволив автору сформулювати низку нових або таких, що містять значну частку новизни, положень, які висуваються на захист і загалом вдало структуровані відповідно до встановлених вимог (с. 23–27).

Вважаю, що є добре продуманими та аргументованими, у зв'язку з чим заслуговують на підтримку міркування здобувача про:

типологію доктринальних визначень кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину» (с. 23, 56, 204);

місце і час як компоненти обстановки вчинення злочину (с. 24, 76–77, 78, 84, 142, 205–206), взаємозалежність і взаємопов'язаність вказаних ознак об'єктивної сторони складу злочину і зумовлену цим перспективність просторово-часового підходу (с. 25, 26, 60, 84, 106, 204–205, 210);

необхідність виваженого доктринального тлумачення норм КК України в частині встановлення ознак об'єктивної сторони передбачених ними складів конкретних злочинів (с. 25, 206, 210) і врахування при цьому, серед іншого, не назви статті закону, а ознак закріпленого нею складу злочину, а також тієї обставини, що диспозиція певної кримінально-правової норми може передбачати не одну, а декілька форм об'єктивної сторони (с. 79–80, 84, 107, 111, 129, 147);

розмежування кримінально-правового і кримінально-процесуального аспектів розуміння місця вчинення злочину (с. 43, 46, 65, 90–91) і різноманітність аспектів кримінально-правового значення місця вчинення злочину (с. 92, 206–207);

можливість вказівки негативної ознаки складу злочину на місце вчинення злочину (с. 84–85);

більш переконливий характер аргументів прибічників визнання місцем вчинення дистанційних злочинів із віддаленим у просторі результатом місця

вчинення суспільно небезпечного діяння, а не місця настання шкідливих наслідків (с. 62);

доцільність характеристики місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони складу певного злочину за допомогою фізичних, соціальних та юридичних ознак (с. 65);

передчасність використання у нормативно-правових актах терміну «кримінальне правопорушення» (с. 65–66);

доречність і водночас недостатність лінгвістичного тлумачення кримінально-правової норми при встановленні й розмежуванні предмета, місця та обстановки вчинення злочину (с. 74, 76, 107, 205);

вплив місця вчинення злочину, яке не є обов'язковою ознакою складу злочину, на встановлення причинного зв'язку між суспільно небезпечними діянням і наслідками (с. 97–106);

доцільність вдосконалення ст. 6 КК України в частині охоплення випадків вчинення за межами України незакінчених злочинів (с. 156–157);

кримінально-правову оцінку переміщення предметів із тимчасово окупованої території України або на таку територію (с. 195–196, 202);

невичерпне коло пов'язаних із місцем вчинення злочину проблем, зумовлених ворожими діями РФ проти України (с. 201–202, 209–210).

У роботі наводиться й чимало інших співзвучних мені положень та ідей.

Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній діяльності та навчальному процесі достатньою мірою висвітлене в дисертації (с. 27), частково підтверджується актами впровадження (с. 242–244) і сумнівів не викликає. Зокрема, засвоєння положень цієї роботи може бути дуже корисним для тих фахівців, які займаються коментуванням Кримінального кодексу України (та й інших законодавчих актів) і прагнуть вдосконалювати свої тексти.

Водночас дисертаційне дослідження Т.В. Родіонової, як будь-яка по-справжньому творча праця, не позбавлене **окремих вад і дискусійних положень**. Тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає зауважень і побажань, які

носять рекомендаційний характер і, сподіваюсь, будуть використані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. Одним із вагомих наукових здобутків дисертанта є, поза всяким сумнівом, сформульоване в роботі авторське визначення поняття «місце вчинення злочину» в його кримінально-правовому розумінні (с. 23, 70, 107, 204). Це визначення ґрунтується на конструктивному критичному аналізі підходів, вироблених кримінально-правовою доктриною і може слугувати прикладом для наслідування в тому аспекті, як (сумлінно і неупереджено) треба формулювати дефініції кримінально-правових понять. Водночас ознайомлення з визначенням місця вчинення злочину, запропонованим Т.В. Родіоною, дозволяє в черговий раз переконатись у тому, що досконалість не має меж.

Так, висловлю сумнів у тому, що згадана дефініція може претендувати на звання визначення *загального* кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину», як на цьому неодноразово наголошує дисертант. Складається враження, що дефініція Т.В. Родіонової стосується саме і лише тих 12, 1 % статей Особливої частини КК України, відповідно до яких (за підрахунками здобувача) місце вчинення злочину визнається обов'язковою ознакою основного або кваліфікованого складу злочину. З одного боку, це узгоджується з висловлюванням дисертанта про те, що «матеріальне поняття «місце вчинення злочину» постає лише як обов'язкова ознака складу злочину» (с. 44, 84). З іншого, зміст дисертації чітко демонструє ту обставину, що Т.В. Родіонова кримінально-правовий аспект розуміння місця вчинення злочину тлумачить широко (інколи навіть *занадто*³), адже місце вчинення злочину розглядається нею і як конститутивна (обов'язкова) ознака складу злочину, і як ознака, яка взагалі з просторової точки зору характеризує злочин. На це, серед іншого, вказує обстоюване дисертантом положення про подвійне значення для кримінально-правової кваліфікації місця вчинення злочину як обов'язкової або факультативної ознаки складу злочину (див. про це нижче). Зазначу й те, що, визначаючи місце

³ Усупереч думці дисертанта (с. 24, 86, 210 та ін.) не вважаю питання, де розташовувався правопорушник під час вчинення злочину, суто кримінально-правовим.

вчинення продовжуваних і тривалих злочинів, а також дистанційних злочинів із віддаленим у просторі результатом (і це, судячи з дисертації, явно не кримінально-процесуальний аспект розуміння місця вчинення злочину), авторка «працює» здебільшого з тими складами злочинів, які не передбачають місце вчинення злочину як обов'язкову ознаку. Скажімо, на с. 60–61 роботи дисертант демонструє розмежування понять «місце вчинення злочину» і «місце закінчення злочину» на прикладі умисного вбивства при тому, що в диспозиції ст. 115 КК України про місце вчинення злочину як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу цього злочину не йдеться.

Повертаючись до авторської дефініції кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину», відзначу, що вказівка в ній не просто на кримінально-правову норму, а на її диспозицію змушує поставити питання, чи не є така конкретизація зайвою (хіба тут може фігурувати, наприклад, санкція? А гіпотеза?) та якої наукової концепції щодо структури кримінально-правової норми дотримується дисертант.

2. Задекларувавши метою свого дослідження комплексну і системну розробку такої кримінально-правової проблеми, як місце вчинення злочину, включаючи її *законодавчий* рівень (с. 21–22), і з'ясувавши, що у 12,1 % статей КК України місце вчинення злочину передбачене як обов'язкова ознака відповідних складів злочинів (с. 32, 237–240), автор дисертації спромоглася на висунення пропозицій щодо уточнення лише ст. 6 і ст. 332-1 КК України.

На жаль, можна констатувати, що заявлена розробка законодавчого рівня такої кримінально-правової проблеми, як місце вчинення злочину, явно поступається розкриттю правозастосовного і, тим більше, доктринального рівня цієї проблеми. Фактично положення Особливої частини КК України відіграють у дисертації Т.В. Родіонової роль ілюстративного матеріалу, якістю якого автор майже не переймається. Такий підхід, очікуваним наслідком якого стала відсутність у дисертації пропозицій щодо вдосконалення статей Особливої частини КК України в частині позначення (описання) місця вчинення злочину, крім того, що він не узгоджується ні з метою дисертаційного дослідження, ні з

фактом сумлінного опрацювання здобувачем великого масиву нормативного матеріалу, навряд чи може бути визнаний виправданим. Адже, як слушно зазначає сама дисертант, криміналізація суспільно небезпечного діяння є можливою й за ознакою місця вчинення злочину (с. 96), у зв'язку з чим неминуче постає питання, наскільки вдало використовує такий прийом наш законодавець. Тут можна пригадати думку Л.П. Брич, яка, спираючись на позицію знаного фахівця з проблем кримінальної відповідальності за злочини проти безпеки виробництва В.І. Борисова, вказує на пов'язану з позначенням місця вчинення злочину невдалість описання складу злочину, передбаченого ст. 273 КК України «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах»⁴. До того ж, як встановила Т.В. Родіонова (с. 117, 127, 134), трапляються випадки, коли законодавець при описанні складу того чи іншого складу злочину «зливає» в одне ціле (змішує) предмет злочину і місце його вчинення, що може ускладнювати сприйняття змісту кримінально-правової заборони, а отже, негативно позначатись на правозастосуванні. Це, вважаю, вимагало від дисертанта висловитись з приводу того, як у законодавчому порядку вирішувати відповідні проблеми кримінально-правової характеристики певних злочинів. Констатована дисертантом неоднозначність у тлумаченні відповідних кримінально-правових норм не в останню чергу зумовлена тим, що норми Особливої частини КК України, які вказують на місце вчинення злочину як на обов'язкову ознаку складу злочину, є недосконалими та, відповідно потребують внесення змін.

Незавершеність своїх міркувань в частині розкриття законодавчого рівня кримінально-правової проблеми місця вчинення злочину (зрозуміло, що цю ваду традиційно можна пояснити обмеженим обсягом наукової кваліфікаційної роботи) дисертант відчуває, бо, хоч у висновках стверджує про здійснену розробку вказаної проблеми на трьох рівнях – законодавчому, доктринальному і правозастосовному (с. 204), при формулюванні новизни справедливо акцентує

⁴ Брич Л. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів інших правопорушень. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. Вип. 52. С. 270.

увагу на притаманних їй дисертаційному дослідженню концептуальності і загальнотеоретичному рівні пізнання (с. 21).

3. Ставлення дисертанта до визначення перспектив ст. 6 КК України позбавлене бажаної чіткості.

Так, Т.В. Родіонова з метою уможливити дію нашого кримінального закону щодо тих, хто вчинив відповідні незакінчені злочини за межами України, пропонує доповнити ст. 6 КК таким положенням: «Злочин визнається вчиненим на території України і в тому разі, якщо суб'єкт незакінченого злочину вчинив за межами території України діяння, наслідки якого мали б настати на території України, проте не настали з причин, що не залежать від волі винного» (с. 157, 209).

Завершальний зворот «... проте не настали з причин, що не залежать від волі винного» вважаю зайвим, оскільки інших причин (з урахуванням статей 14, 15 і 17 КК України та їх усталеного тлумачення) в цьому разі бути не може. Пропоноване формулювання «Злочин визнається *вчиненим на території України...* якщо суб'єкт незакінченого злочину *вчинив за межами території України діяння...*» видається невдалим із редакційної точки. Можливо, тут доречно використати формулювання, подібне до вжитого в ч. 1 ст. 7 або ч. 1 ст. 8 КК України (особа підлягає відповідальності за цим Кодексом, якщо...).

Крім цього, в аналізованій законодавчій новелі місце вчинення незакінченого злочину пропонується пов'язувати не стільки з такою ознакою об'єктивної сторони, як діяння, скільки з такою її ознакою, як суспільно небезпечні наслідки, що певною мірою суперечить авторській дефініції кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину» (у ній це місце нерозривно пов'язане з територією, де вчинено суспільно-небезпечну дію або бездіяльність).

У будь-якому разі положення, яким пропонується доповнити ст. 6 КК України, узгоджується з теорією єдності (повсюдності), яку, як встановила дисертант (с. 156, 201, 207–208 та ін.), «сповідує» вітчизняний законодавець. Але ж для самої Т.В. Родіонової більш обґрунтованим видається підхід, за якого місце вчинення злочину необхідно встановлювати з урахуванням часу його вчинення

(с. 6, 208). За таких обставин закономірно постає запитання, чому автор уникає формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 6 КК України, покликаних реалізувати більш прийнятний, на її погляд, теоретичний підхід.

Зі ст. 6 КК України безпосередньо пов'язане й одне з положень наукової новизни, що включене в рубрику «уперше»: «... спростовано поширений в юридичній літературі некоректний погляд на такі законодавчі положення:

«2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України» (ст. 6 КК України) – ці норми більшою мірою відображають процесуальний (просторово-юрисдикційний), а не кримінально-правовий аспект поняття місця вчинення злочину» (с. 23–24).

З наведеного положення (а воно дослівно відтворюється у висновках дисертації (с. 208–209)) досить непросто зрозуміти, який саме погляд на ці норми КК дисертант вважає некоректним, – той, згідно з яким вони уособлюють процесуальний аспект поняття місця вчинення злочину, чи той, згідно з яким ч. 2 і ч. 3 ст. 6 КК України відображають кримінально-правовий аспект цього поняття. Інакше кажучи, положення про «процесуальність» ст. 6 КК – це і є «некоректний погляд» чи це, навпаки, правильна думка – результат спростування? Із висновків (с. 206) випливає, що авторка схильна вважати втілений у ст. 6 КК України просторово-юрисдикційний аспект більше процесуальним, ніж кримінально-правовим. Цікаво, а звідси не напрашується висновок про те, що місце згаданим нормам – у КПК України? Бажано було б почути міркування здобувача з цього приводу під час захисту.

Стосовно аналізованого положення наукової новизни, мабуть, не буде зайвим вказати і на те, що спростування чужих (некоректних, на погляд автора) поглядів навряд чи заслуговує на те, щоб бути позначеним як науковий результат, який висувається на захист (такий процес – це хіба що спосіб, технологія, шлях тощо розв'язання певної проблеми, але не суть здобутого результату).

До слова подібну претензію можна адресувати автору і в зв'язку з п. 2 наукової новизни. Фактично тут сформульовано проміжний результат на шляху до авторського визначення поняття «місце вчинення злочину» (п. 1 наукової новизни). Те, що автор виявив проблему, – добре, але виявлення проблеми та її розв'язання – різні речі. У науковій новизні, як на мене, варто відображати лише кінцеві результати, а не проміжні етапи розв'язання проблеми чи констатацію проблем, їх типологізацію тощо.

4. Не всі міркування дисертанта про місце вчинення злочину в контексті кримінально-правової характеристики конкретних злочинів можуть бути підтримані.

Так, здобувач некритично відтворює думку С.Р. Багірова, висловлену ним у відгуку офіційного опонента на кандидатську дисертацію В.В. Висоцької, про те, що для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, місце зайняття гральним бізнесом значення не має (с. 44). Я погоджуюсь з тим, що В.В. Висоцька частково переплутала кримінально-правове поняття «місце вчинення злочину» з кримінально-процесуальним аналогом. Водночас вирішуючи це питання кваліфікації, ми не можемо не зважати на те, що диспозиція ст. 203-2 КК України є бланкетною; відповідно, для з'ясування змісту вказаної кримінально-правової заборони слід звертатись до Закону «Про заборону грального бізнесу в Україні». Згідно з останнім гральним бізнесом визнається діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах або в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера. Звідси, на мою думку, впливає таке: якщо особа організовує, проводить азартну гру або надає доступ до неї, однак гра відбувається не в казино, букмекерській конторі чи інтерактивному закладі (у цій частині обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину є *місце його вчинення*), а так само не є грою на гральному автоматі, комп'ютерному симуляторі або в електронному казино (у цій частині відповідне гральне

обладнання є засобом учинення відповідного злочину), то вчинене не утворює складу злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України.

Т.В. Родіонова не погоджується з тим, що незаконний пункт прийому, схову та збуту металобрухту треба визнавати одним із предметів злочину, передбаченого ст. 213 КК України, мотивуючи свою позицію, зокрема, тим, що «за змістом аналізованого злочину суспільно небезпечні діяння полягають у здійсненні певних операцій з металобрухтом, які можуть вчинятися лише на певній ділянці простору – відповідному пункті прийому, схову або збуту металобрухту» (с. 114).

Наведений аргумент є сумнівним, адже вказаний злочин з об'єктивної сторони проявляється в чотирьох формах, і лише щодо останньої з них стосується теза про визнання незаконного пункту прийому, схову та збуту металобрухту предметом злочину. Виходить, що здобувач, полемізуючи, забуває про свою ж справедливу вимогу враховувати при тлумаченні КК, зокрема, те, що диспозиція певної кримінально-правової норми може передбачати не одну, а декілька форм об'єктивної сторони. До того ж злочин, караний за ст. 213 КК України, у другій формі його об'єктивної сторони (здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів посадовими особами суб'єктів господарської діяльності, відомості про яких не включено до переліку суб'єктів господарювання, що здійснюють операції з металобрухтом) зовсім не обов'язково може вчинятись у незаконному пункті прийому, схову та збуту металобрухту, як це впливає з наведеного висловлювання дисертанта.

Умовність (вимушеність вживання) терміну «місце» у визначенні поняття «незаконний пункт прийому, схову та збуту металобрухту», запропонованому в коментарі за ред. М.І. Мельника і М.І. Хавронюка автором цих рядків, є очевидною, бо ж не назвеш такий пункт підрозділом (за аналогією з приймальним пунктом легального (спеціалізованого) підприємства – див. ст. 1 Закону України «Про металобрухт»), проте ця обставина сама по собі не може відігравати вирішальну роль при визначенні «кримінально-правового статусу» такого феномену об'єктивного світу, як незаконний пункт прийому, схову та

збуту металобрухту. Використання методу лінгвістичного тлумачення (організація [чого?] незаконного пункту прийому, схову та збуту металобрухту) схиляє до думки про визнання такого пункту предметом злочину, а не місцем його вчинення, як вважає здобувач (с. 114–115, 237).

Цікаво, що при розгляді подібної кримінально-правової проблеми щодо ч. 1 ст. 317 КК України, в якій йдеться у т. ч. про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, Т.В. Родіонова займає більш помірковану (умовно кажучи – компромісну) позицію, зазначаючи, що «ознаки предмета злочину можуть збігатися з ознаками місця вчинення злочину» (с. 134).

Видається, що традиційне тлумачення поняття «організація незаконного пункту прийому, схову та збуту металобрухту» як вчинення дій, спрямованих на створення такого пункту й умов, необхідних для його нормального функціонування (підшукування відповідних приміщень, придбання необхідного обладнання, пошук і прийняття на роботу персоналу, забезпечення коштами, розроблення і проведення конспіративних заходів тощо), вказує на слушність (перспективність) такого компромісної позиції, адже не всі подібні дії справді дозволяють вести мову про поводження з певним предметом, який піддається впливу з боку суб'єкта злочину. З іншого боку, особа може організувати відповідну діяльність (незаконний пункт прийому, схову та збуту металобрухту), жодного разу не «навідуючись» на відповідну територію.

Самовільно зайняту земельну ділянку здобувач вважає місцем вчинення злочину, передбаченого ч. 3 (ч. 4) ст. 197-1 КК України (с. 107, 206, 240). Виходячи з того, що вирішальне (вихідне) значення для розв'язання цього питання кримінально-правової характеристики злочину має з'ясування його основного безпосереднього об'єкта⁵, я дотримуюсь іншої точки зору (предметом

⁵ Обов'язковим *додатковим* об'єктом злочину, передбаченого ч. 3 (ч. 4) ст. 197-1 КК України, вважаю порядок будівництва будівель чи споруд. Вказаний порядок мав би визнаватись *основним* безпосереднім об'єктом цього злочину, якби у ст. 197-1 КК фігурувало лише самовільне будівництво – не в зв'язку із самовільним зайняттям земельної ділянки. Однак чинна редакція ст. 197-1 КК України наголошує на тому, що ключовим є самовільне зайняття земельної ділянки. Самовільне будівництво нерозривно пов'язане з порушенням прав на землю і свідчить про більшу небезпеку діяння, караного за ч. 3 (ч. 4) ст. 197-1 КК України: особа, яка

злочину, передбаченого ч. 3 (ч. 4) ст. 197-1 України, як і злочину, караного за ч. 1 (ч. 2) цієї статті, виступає земельна ділянка). До речі, дисертант зазначає, що іноді законодавець передбачає злочинні дії в спосіб, за якого нерухомі речі (земельна ділянка тощо) розглядаються як «мішень», на яку спрямовано вектор злочинного діяння. За таких обставин, незважаючи на їх статичний характер, подібні речі мають визнаватись предметом злочину, а не місцем його вчинення (с. 205). Чи не може ця думка бути поширена й на ч. 3 (ч. 4) ст. 197-1 КК України?

На с. 140 дисертації стверджує, що місцем вчинення злочину, передбаченого ст. 391 КК України, є установи виконання покарань. Слід уточнити, що згідно зі ст. 60 КВК України засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт з благоустрою виправних центрів і прилеглих до них територій. Очевидно, що «прилегла територія» не є територією виправного центру, але й там може відбуватися непоко́ра вимогам адміністрації. Виходить, що не завжди саме «установа виконання покарань» є місцем вчинення відповідного злочину.

Певні неточності щодо складів конкретних злочинів допущені і в додатках «А» та «Б» (с. 237–240).

Зокрема, цілісний майновий комплекс, його частини, будівлі, споруди, земельні ділянки, об'єкти будівництва, інші об'єкти є підстави визнавати предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, а не місцем його вчинення.

Беззастережно називаючи житло чи інше володіння особи місцем вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК України, дисертант ігнорує власні слушні міркування про залежність віднесення житла чи іншого володіння до певної ознаки складу злочину від форми об'єктивної сторони, якої набуває злочин. Сказане стосується й злочину, передбаченого ч. 1 ст. 297 КК України.

його вчиняє, ставить себе на місце власника (землекористувача), реалізуючи право останнього на забудову земельної ділянки.

Ст. 238 КК України мала б фігурувати в додатку «Б», оскільки вчинення передбаченого цією статтею злочину в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, є кваліфікуючою ознакою.

Місцем вчинення злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, в додатку названо тимчасово окуповану територію України, а в тексті роботи (с. 136) – лінію розмежування між контрольованою Україною територією та тимчасово окупованою територією.

Континентальний шельф України є місцем – обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого не лише ч. 2 ст. 244 КК України, а й ч. 1 цієї статті.

Ч. 3 ст. 197-1 КК України немає підстав вважати кримінально-правовою нормою, яка описує кваліфікований склад злочину.

Ні в підрозділі 2.1, ні в додатку «А» не згадується ст. 222-1 КК України, у ч. 1 якої передбачено відповідальність за «умисні дії службової особи учасника фондового ринку, що мають ознаки маніпулювання на фондовій біржі, встановлені відповідно до закону щодо державного регулювання ринку цінних паперів...». Перелік дії, які виступають формами маніпулювання на фондовому ринку, всупереч ustalеним вимогам законодавчої техніки визначений в ст. 10-1 Закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Дії, передбачені пунктами 4–8 ч. 1 ст. 10-1 згаданого Закону, можуть бути вчинені лише на фондовій біржі, а це означає, що вона в ряді випадків виступає місцем вчинення злочину – обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 222-1 КК України.

Вже із сказаного стає зрозуміло, що вирахований дисертантом показник у 12, 1 % статей Особливої частини КК України, відповідно до яких місце вчинення злочину визнається обов'язковою ознакою основного або кваліфікованого складу злочину, потребує уточнення.

5. Дисертант послідовно наполягає на тому, щоб місцем вчинення продовжуваного злочину визнавати місце вчинення останнього з тотожних діянь,

спрямованих на досягнення загальної мети (с. 26, 185–186, 202–208). Цей підхід видається таким, що суперечить не лише ч. 2 ст. 6 КК України, а й іншій (як на мене, слушній) тезі здобувача – про те, що поняття «місце вчинення злочину» не слід ототожнювати з поняттям «місце закінчення злочину» (с. 26, 106, 205). Відповідно, постає питання, чому місцем вчинення продовжуваного злочину не вважати місце вчинення хоча б одного (кожного) із тотожних діянь, що утворюють цей одиничний злочин?

Уявимо собі, що особа вирішила зрубати всі дерева, віднесені до певного типу цінних порід. Частина цих дерев росте в заповіднику, а інша – в звичайному лісі. Тож особа спочатку зрубує всі відповідні дерева в заповіднику, а потім, реалізуючи єдиний злочинний умисел, рухається до незаповідного лісу, де й рубає решту певних дерев (без заподіяння при цьому істотної шкоди як криміноутворювальної ознаки) і де суб'єкта врешті-решт затримують. Виходить (якщо взяти на озброєння підхід дисертанта з питання про місце вчинення продовжуваного злочину), що місцем вчинення незаконної порубки в такій ситуації заповідник не вважатиметься?

Три вироблені здобувачем правила щодо встановлення місця вчинення тривалого злочину названі в дисертації «рекомендаціями практичного характеру» (с. 25–26). У жодному разі не ставлячи під сумнів розумові здібності практичних працівників, водночас зауважу, що зрозуміти співвідношення згаданих правил непросто і для офіційного опонента (професора з кримінального права). Тим більше, що правил *три*, а сприймає дисертант найпоширенішу, за його інформацією, класифікацію тривалих злочинів, згідно з якою останні поділяються на *два* види: 1) злочини, пов'язані з активною поведінкою у вигляді тривалого порушення кримінально-правової заборони; 2) злочини, що вчиняються шляхом тривалого ухилення від виконання певних обов'язків.

У зв'язку з цим поставлю для обговорення таке питання: правило 1 (місце вчинення тривалого злочину – місце вчинення діяння, завдяки якому особа набула «злочинного стану») змістовно не суперечить правилу 2 (місце вчинення

тривалого злочину – місце, де було розпочато і закінчено діяння, яке утворило закінчений склад злочину) і не дублює правило 3 (місце вчинення тривалого злочину – місце, де суб'єкт злочину зобов'язаний був вчинити дії щодо виконання обов'язку, невиконання якого утворило закінчений в юридичному розумінні склад злочину)?

Розмірковуючи над змодельованою нею ситуацією (придбання наркотичного засобу у Дніпрі і перевезення його Дніпропетровською, Полтавською і Київською областю до Києва), Т.В. Родіонова слушно зазначає, що місцем вчинення такого тривалого злочину, як перевезення наркотичного засобу, «буде весь відрізок шляху, протягом якого здійснювалось зазначене діяння» (с. 46). Але чи «вписується» зроблений висновок у правило 1 чи правило 2 (звернення до правила 3 виключається, бо тут йдеться не про пасивну, а про активну поведінку)? Не впевнений у цьому, оскільки згідно з правилом 1 місцем вчинення злочину треба визнавати м. Дніпро, де був придбаний наркотик, а особа, відповідно, набула «злочинного стану», а керування правилом 2 призведе до того, що з місця вчинення тривалого злочину (незаконного перевезення наркотику) випадатиме місце між місцем початку і місцем закінчення злочину. Якщо особа, наприклад, здійснила переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин чи зброї декількома областями України, то місцем вчинення злочину (відповідно до правила 2) буде лише область, в якій було розпочато таке переміщення та область, в якій воно було завершено. Вірю в те, що дисертант зробить відповідні пояснення; повторю, однак, що розраховані на практиків рекомендації бажано викладати по-можливості зрозуміліше.

6. Висловлюючи свої думки, здобувач ретельно підбирає слова, використовує продумані, виважені формулювання, постійно наголошує на точності і коректності вживаної юридичної термінології, і в цьому аспекті дисертацію Т.В. Родіонової є всі підстави визнати взірцевою. Тим не менш, окремі прикриті неточності і некоректні висловлювання у рецензованій праці зустрічаються.

Так, обґрунтовуючи положення про необхідність доповнення ст. 6 КК згаданим вище положенням, розрахованим на тих, хто вчинив незакінчені злочини за межами України, здобувач стверджує, що «...ст. 6 КК України сформульована з розрахунком лише на закінчений злочин і не враховує незакінчені його види» (с. 209). Насправді ч. 2 чинної редакції згаданої статті КК дозволяє застосовувати наш кримінальний закон щодо осіб, які в Україні вчинили незакінчені злочини, хоч і прогалина, яка встановлена дисертантом і на усунення якої спрямована ініційована нею новела, вочевидь, має місце.

Услід за деякими іншими науковцями, Т.В. Родіонова пише про вплив такої факультативної ознаки об'єктивної сторони складу злочину, як місце вчинення злочину, на встановлення та оцінку інших ознак складу – предмета злочину, причинного зв'язку, обстановки вчинення злочину тощо (с. 26–27, 89–90, 96–98, 108, 129, 206). Не заперечуючи із змістовної точки зору вплив просторової характеристики злочину на встановлення ознак його складу, я волів би не говорити в цьому разі про місце вчинення злочину саме як про факультативну ознаку складу злочину. Адже про факультативність тієї чи іншої ознаки доцільно вести мову тільки в межах загального складу злочину; факультативність ознаки вказує лише на те, що вона не є притаманною складу кожного злочину. У складі ж конкретного злочину, коли законодавець, здійснивши криміналізацію певного типу суспільно небезпечної поведінки, вже відібрав необхідні і достатні в цьому разі ознаки, всі вони є обов'язковими.

До речі, з авторського визначення кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину» з його «прив'язкою» до диспозиції кримінально-правової норми однозначно випливає, що місце вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони *обов'язково* впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. Відповідно, для того, щоб, будучи послідовним, відобразити ідею «факультативності» місця вчинення злочину у згаданому визначенні, у ньому треба було б робити застереження про те, що місце вчинення злочину може бути як обов'язковою (тобто вказаною у диспозиції кримінально-правової норми), так і

факультативною ознакою об'єктивної сторони складу злочину. Відсутність подібного застереження (на мою думку, цілком виправдана) має своїм наслідком те, що пункти 1 і 16 наукової новизни виглядають неузгодженими між собою.

Інколи автор пише про наявність певної ознаки (місця чи обстановки вчинення злочину, предмета злочину тощо) у кримінально-правовій нормі (с. 25, 206) при тому, що точніше, мабуть, говорити про наявність тієї чи іншої ознаки в складі злочину, передбаченому кримінально-правовою нормою. До слова на с. 32 дисертації цілком коректно вказується на місце вчинення злочину як на ознаку основного або кваліфікованого складу злочину.

Власне визначення кримінально-правового поняття «місце вчинення злочину» дисертант характеризує як послідовне та логічно завершене (с. 23), а також пише, що ним наведено переконливі аргументи на користь концепту, згідно з яким місце і час вчинення злочину постають компонентами обстановки (с. 24). Вважаю, що той чи інший здобуток дисертанта має оцінювати не він сам, а інші фахівці, на суд яких виноситься наукова кваліфікаційна робота. На мою думку, у першому із згаданих в цьому абзаці відгуку положень наукової новизни дисертанту варто було б стисло вказати на те, в чому полягає перевага її авторського визначення, відмінність останнього від подібних доктринальних дефініцій.

7. Інформативно насиченим і вельми пізнавальним (щоб не сказати – повчальним) є підрозділ 2.1 дисертації з назвою «Доктринальне тлумачення поняття «місце вчинення злочину» як ознаки окремих складів злочинів: аналітичний огляд наукових позицій» (с. 109–147). Тут відповідний науковий матеріал (взятий передусім із коментарів КК України) подається у «прив'язці» до тих статей Особливої частини КК України, згідно з якими місце вчинення злочину передбачене як обов'язкова ознака складу певного злочину. Реалізований у цьому підрозділі наскрізний підхід дав змогу пересвідчитись у тому, що ми – представники доктрини – при коментуванні кримінально-правових заборон і

написанні іншої юридичної літератури нерідко працюємо недостатньо якісно. Прикро, але це правда.

Водночас постає питання, наскільки якісним є аналіз, здійснений самою Т.В. Родіоною у підрозділі 2.1 її дисертації. Якщо абстрагуватись від конкретики (про це мова частково йшла вище), то я зробив би щонайменше два зауваження з цього приводу. По-перше, очевидно є відсутність однакового підходу до опрацювання джерельної бази, оскільки в одних випадках (точніше – у переважній більшості випадків) здобувач обмежується аналізом науково-практичних коментарів КК України, а в інших – звертається також до дисертацій і наукових статей. На мою думку, при підготовці монографії за результатами захисту Т.В. Родіоною кандидатської дисертації варто спробувати «вирівняти» відповідну джерельну базу. По-друге, складно оцінити схвально критику Т.В. Родіонової на адресу авторів науково-практичних коментарів КК України з урахуванням тієї обставини, що дослідники (зрозуміло, що не всі) у своїх подальших працях переглянули або уточнили ті чи інші підходи, які здобувач, не знаючи про це або умісно не помічаючи цього, продовжує піддавати критичній оцінці. Щоб не бути голослівним, наведу всього декілька прикладів.

Так, на с. 116 дисертації зазначається, що у коментарі за ред. М.І. Мельника та М.І. Хавронюка території, що зазнали екологічного забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, помилково визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 237 КК України, а не місцем його вчинення. При цьому не береться до уваги та обставина, що у виданому пізніше посібнику, одним із співавторів якого є автор згаданого коментарю до ст. 237 КК України (О.О. Дудоров), із розглядуваного питання викладається інша (така, що збігається з точкою зору дисертанта) позиція, а саме: предметом відповідного злочину названі об'єкти рослинного і тваринного світу, ґрунт, вода, повітря на території, що зазнала екологічного забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, а сама територія, що зазнала вказаного екологічного

забруднення, визнається не предметом злочину, передбаченого ст. 237 КК України, а місцем його вчинення⁶.

Як приклад того, що автори безпідставно не виокремлюють місце вчинення злочину, передбаченого ст. 246 КК України, включаючи його до предмета цього злочину, Т.В. Родіонова наводить такий фрагмент із коментарю за ред. М.І. Мельника і М.І. Хавронюка: «Предмет злочину – дерева і чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду» (с. 118). При цьому ігнорується той факт, що у виданому пізніше посібнику, одним із співавторів якого є автор згаданого коментарю до ст. 246 КК України (О.О. Дудоров), предмет незаконної порубки лісу і місце вчинення цього злочину чітко розрізняються⁷.

На с. 130 дисертації можна прочитати, що лише в одному з коментарів КК України (за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка і В.В. Чернея) привертається увага до місця вчинення злочину, передбаченого ст. 298 КК України. Хотів би уточнити, що у книзі, у назві якої використовується зворот «науково-практичний коментар Кримінального кодексу України» автор цих рядків охарактеризував об'єкт археологічної спадщини як місце вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України⁸.

8. Одне із завдань свого дослідження автор формулює як «виявити та проаналізувати створені ворожими діями Російської Федерації (агресія, окупація, анексія) нові кримінально-правові проблеми, пов'язані із місцем вчинення злочину» (с. 21). Багатообіцяючою є й назва підрозділу 2.5 дисертації «Новостворені кримінально-правові проблеми, пов'язані з місцем вчинення злочину: українські реалії та перспективи усунення». Однак ознайомлення зі змістом цього підрозділу (с. 186–201) дозволяє стверджувати, що відповідні

⁶ Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: практичний посібник / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 118, 122.

⁷ Дудоров О.О., Письменський Є.О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу: практ. пос. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 23, 27, 30 та ін.

⁸ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / За ред. М.І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2017. С. 384.

проблеми були не стільки проаналізовані, скільки позначені (поставлені). Сказане підтверджується також: а) формулюванням винесеного на захист положення про те, що в дисертації *системно актуалізовано* низку новостворених кримінально-правових проблем, пов'язаних з місцем вчинення злочину і зумовлених ворожими діями РФ проти України (с. 24–25); б) п. 9 «Висновків», в якому дисертант обмежується наведенням невичерпного переліку відповідних проблем (с. 209–210). Натомість науковий аналіз певної правової проблеми передбачає опрацювання існуючої джерельної бази⁹ та пов'язується з розробленням варіантів вирішення проблеми, що (за винятком «точкового» вдосконалення ст. 332-1 КК України «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї з метою заподіяння інтересам держави» (с. 198–200)) не знаходить свого висвітлення у дисертації. Однією з гострих новостворених проблем, пов'язаних із темою дисертації, але не згаданих її автором, є кримінально-правове реагування на прояви колабораціонізму, не поєднані із вказаним здобувачем перебуванням на службі у силових структурах квазідержавних утворень.

Підсумовуючи свої критичні міркування, відзначу, що своїм дисертаційним дослідженням Т.В. Родіонова лише заклала гарний фундамент для дослідження зловбодених кримінально-правових проблеми, пов'язаних із місцем вчинення злочину та зумовлених ворожими діями РФ проти України. Повноцінний науковий аналіз цих проблем ще очікує своїх дослідників.

⁹ Так, проблематика юридичної оцінки переміщення людей і предметів на окуповану територію України і з такої території знайшла відображення у низці наукових публікацій, які, на жаль, залишились поза увагою Т.В. Родіонової. Це, зокрема: Баранов С.О. Проблеми застосування адміністративної відповідальності осіб за порушення порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 28. С. 32–35; Данилевська Ю.О. Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: питання обґрунтованості криміналізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 165–168; Данилевський А.О., Данилевська Ю.О. Бланкетні ознаки в нормах про порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: проблеми тлумачення та правозастосування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4. С. 69–77; Задоя К.П. Кримінально-правове значення для кваліфікації контрабанди запровадження вільної економічної зони «Крим». *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 100–107; Степанова Ю.П. Кримінально-правові аспекти протидії контрабанді товарів. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 79–86.

Вкажу й на умовність обстоюваного дисертантом (с. 196) положення про декриміналізацію на сьогодні «товарної» контрабанди (див. про це: Дудоров О.О. Глава 9. Злочини у сфері господарської діяльності (у співавторстві з С.Р. Тагієвим). *Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського*. Т. 1. Луганськ: вид-во «Елтон – 2», 2012. С. 549–550).

9. Емпірична база дослідження (з огляду, зокрема, на 300 вивчених вироків) виглядає достатньою. Водночас зроблена дисертантом географічна і предметна вибірка матеріалів судової практики (с. 22–23) не може не викликати запитань щодо її репрезентативності і критеріїв проведення, адже у зв'язку з функціонуванням такого унікального ресурсу, як Єдиний державний реєстр судових рішень, на сьогодні можливості у дослідника будь-якої кримінально-правової теми фактично є безмежними. У дисертації не вдалося відшукати ні пояснення того, чому здобувач вирішила проаналізувати саме вирoki, ухвалені за вчинення злочинів, передбачених ст. 316 КК України, ні аналітичних матеріалів, які традиційно розмішуються у додатках дисертацій та які б підтверджували достовірність задекларованої емпіричної бази, у зв'язку з чим показник у 300 вироків залишається сприймати на віру. Крім цього, судячи з додатку «В» (с. 241), дисертантом проаналізовано фактичні місця незаконного публічного вживання наркотиків, що має більше значення для криміналістики і кримінології, ніж для кримінального права. Мабуть, варто було б проаналізувати правильність визначення такої кримінально-правової ознаки, як місце вчинення злочину, передбаченого ст. 316 КК України, у судовій практиці.

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на *високий теоретичний рівень* дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем.

Положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, повно викладено в 17 наукових працях, з яких: 6 – це статті, опубліковані в наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук; 1 – стаття опублікована в науковому виданні іноземної держави; 10 – тези доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їхнього викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені в п. 9 і п. 11

Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 із змінами.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Т.В. Родіонової «Місце вчинення злочину за кримінальним правом України» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального права, а саме досліджено суть, особливості та кримінально-правове значення місця вчинення злочину, що дозволило усунути відповідну прогалину у вітчизняній кримінально-правовій доктрині, збагатити вчення про дію закону про кримінальну відповідальність у просторі і склад злочину, а також сформулювати виважені пропозиції, спрямовані на вдосконалення КК України.

Автор дисертації – Родіонова Таїса Василівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення
та розслідування злочинів територіальними органами
Національної поліції України
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

О.О. Дудоров

Підпис О.О. Дудорова

Старший

